

EPP-ED a liberalizace světového obchodu

Oldřich Krpec: WTO a liberalizace světového obchodu [2]

Petr Mach: EU a její politika zahraničního obchodu [10]

Rozhovor s Hynkem Fajmonem [15]

Rozhovor s Hans-Gertem Poetteringem [18]

EPP-ED a světový obchod [19]

Vážení čtenáři,

dostáváte do rukou již čtvrtou přílohu *Revue Politika*, kterou připravujeme ve spolupráci s frakcí EPP-ED v Evropském parlamentu. Tentokrát je jejím tématem vysoce aktuální otázka liberalizace světového obchodu.

První článek napsal brněnský politolog Oldřich Krpec a je věnován Světové obchodní organizaci známé také pod zkratkou WTO. Autor se ve svém příspěvku zaměřuje nejprve na historii a myšlenkové základy činnosti této organizace a poté se podrobně věnuje všem aktuálním problémům. Samostatně je pojednáno o otázkách zemědělství a textilního průmyslu, o nichž se dnes velmi často mluví i v České republice. Evropská unie je plně odpovědná za obchodní politiku všech svých členských států, a proto stojí za to její počínání v této oblasti dobře znát a sledovat.

Druhým článkem přispěl pražský ekonom Petr Mach. V textu nazvaném „Evropská unie a její politika zahraničního obchodu“ se autor nejprve věnuje rozdílným přístupům k otázkám mezinárodního obchodu, které se zrcadlí v britské a německé tradici, a na jejich soupeření ukazuje podstatu

dnešního zápasu o obchodní politiku EU. Poté se zabývá fungováním EU v rámci WTO a poukazuje na úspěšnost snah WTO při liberalizaci světového obchodu v posledních dvaceti letech.

Třetím příspěvkem přílohy je rozhovor, který jsem s Oldřichem Krpcem vedl na téma liberalizace světového obchodu koncem loňského roku, a čtvrtým rozhovor Ondřeje Krutíla s předsedou frakce EPP-ED Hans-Gertem Poetteringem. V tomto rozhovoru si zvláště dovoluji poukázat na používání termínu „férový obchod“. Právě na něm, respektive na jeho „soupeření“ s termínem „volný obchod“ (fair trade versus free trade) je možné dobře dokumentovat rozdílné pohledy na liberalizaci světového obchodu.

Přílohu uzavírá článek Eduarda Hulicia z aparátu EPP-ED, který popisuje současný postoj frakce k liberalizaci světového obchodu. Tento článek je velmi aktuální, neboť v průběhu letošního roku dojde k dalšímu kolu jednání v rámci WTO a nejsilnější skupina v Evropském parlamentu k tomu jistě má co říci.

Hezké čtení přeje

Hynek Fajmon
poslanec Evropského parlamentu
za ODS (EPP-ED)

WTO a liberalizace světového obchodu

OLDŘICH KRPEC

Co je WTO

Světová obchodní organizace (WTO) se zabývá pravidly obchodu mezi zeměmi, a to na globální či téměř globální úrovni. Na WTO lze nahlížet několika způsoby. Prvním možným pojetím je WTO jako mezinárodní vládní organizace, jejímž určením je liberalizace světového obchodu. WTO je zároveň fórum, v jehož rámci mohou vlády zemí jednat o podobě dohod, které mezi sebou uzavírají v oblasti mezinárodního obchodu. A WTO je konečně platforma pro řešení mezinárodních obchodních sporů.

Nejlépe si lze WTO představit jako kulatý stůl, k němuž zasedají jednotlivé země za účelem řešení problémů, které se vyskytly v souvislosti s jejich mezinárodním obchodem. Na základě takového jednání WTO vznikla. Banální popis její funkce v rámci této perspektivy je následující: když si země uvědomují náklady obchodních překážek v rámci mezinárodního obchodu a chtějí tento stav změnit, v rámci jednání dochází k jejich odbourávání, což je podstatou liberalizace mezinárodního obchodu. Pojetí WTO jako fóra pro jednání mezi členskými státy je pro tuto organizaci zdrojem legitimacy.

Podstatou WTO jsou pravidla mezinárodního obchodu. Jde o pravidla, na kterých se shodly jednotlivé země v rámci vzájemných jednání. Povinnosti a práva v rámci jednotlivých smluv, které jsou připojovány k základním dokumentům, mají realizovat cíl organizace. Cílem je uvolnit obchodní toky, nakolik to členské státy považují za užitečné. Jinými slovy – cílem WTO je pomoci výrobcům a spotřebitelům zboží a služeb svobodně realizovat jejich podnikatelské a obchodní záměry v rámci mezinárodního prostředí a zároveň vytvořit podmínky pro vlády jednotlivých zemí, aby si na základě vzájemného vyjednávání stanovily hranice, v jejichž rámci se budou pohybovat opatření jejich obchodní politiky. Tyto mantinely by pak měly umožňovat taková omezení vládních zásahů do me-

zinárodního obchodu, která znamenají jeho pokračující liberalizaci a zároveň umožňují vládám dosahovat jejich politických, sociálních, environmentálních a jiných cílů.

Proč svobodný obchod

O podobě fungování a smyslu WTO není možné pojednat bez přiznání organické vazby mezi WTO a liberálním konceptem výhodnosti svobodného mezinárodního obchodu. WTO je postavena na myšlence ekonomického liberalismu, který předpokládá spontánní a neustále pokračující vývoji organizace ekonomické aktivity. Tato představa evolučního vývoje vede od ekonomické soběstačnosti rodin či komunit až po mezinárodní a následně globální dělbu práce. Omezování a opouštění ekonomické soběstačnosti souvisí s dělbou práce a specializací. Jednoduše: v okamžiku, kdy rodinné či rodové pospolitosti začaly uspokojovat své potřeby z toho, co samy neprodukovaly, ale naopak z toho, co směnily za vlastní nadprodukt, vydaly se na dlouhou cestu ke globální ekonomice současnosti. Specializace je proces, v jehož rámci se zaměřují jednotlivé subjekty jen na produkci určitých statků a služeb. Specializace je spojena s růstem efektivity v produkci tohoto konkrétního statku a služby. Důsledkem nárůstu efektivity je však narůstající závislost na ostatních subjektech, od kterých jsou přijímány ty statky a služby, které nejsou produkovány. Zároveň s rostoucí závislostí na druhých roste i závislost a zájem na fungování prostředí a mechanismu vzájemné směny. Od směny mezi rodinami vede v rámci prezentované koncepce jasná linie k obchodu mezi regiony a posléze mezi zeměmi. Mezinárodní obchod je pak důsledkem nové mezinárodní dělby práce. Je spojen s opouštěním soběstačnosti jednotlivých zemí v produkci všech statků a služeb potřebných pro uspokojení potřeb jejich obyvatel. Specializace v rámci mezinárodní dělby práce znamená nárůst efektivity a zároveň závis-

losti jednotlivých zemí na zemích jiných a navíc objevení se zájmu na udržení stability a předvídatelnosti prostředí, v jehož rámci k mezinárodní směně dochází.

Určitá země dokáže produkovat konkrétní statek či službu efektivněji než jiná země. Je tomu tak v důsledku přírodních podmínek, rozdílné technologické vyspělosti či díky bohaté výbavě určitým výrobním faktorem (práce nebo kapitál). Je jasné, že efektivnější země (ta, která za časovou jednotku, jednotku práce či za využití určitého množství přírodního zdroje dokáže produkovat více konkrétního produktu) by se na tento produkt měla specializovat. Co však v případě, kdy jedna země produkuje vše efektivněji než země jiná? Odpovědí je teorie komparativní výhody – koncept, který i přes svůj vývoj a kritickou reflexi zůstal nejvýznamnějším ideovým základem svobodného obchodu. I v případě zaostalé země, která produkuje vše méně efektivně než potenciální obchodní partner, je smysluplná specializace na ten produkt, který je schopna produkovat méně neefektivně. V produktu, v němž je zaočastávání této země menší má totiž relativní (komparativní) výhodu. Specializace vyspělé země na produkt, ve kterém dosahuje nejvyšší efektivity, a specializace zaostalé země na produkt, v němž je její zaočastávání nejmenší, umožňuje produktivněji využívat zdroje, kterými obě země disponují, a přináší oběma nárůst užitku. A právě efektivnější využívání výrobních faktorů a zdrojů světa (tj. nárůst efektivity v důsledku specializace a mezinárodní dělby práce) je podmíněno fungováním mezinárodního obchodu. Liberalizace světového obchodu je v podstatě osvobozování ekonomických sil, které mají tendenci působit globálně, od překážek existujících v důsledku snah o jejich politickou kontrolu. Zájmy států jako zdrojů (a zároveň projevů) politických sil jsou kontrolovat toky zboží, služeb, kapitálu či migraci pracovníků tak, aby nebyly ohroženy jejich národní zájmy. Firmy mají zájem na tom, aby mohly produkovat zboží tam, kde je jeho produkce efektivní, a prodávat tam, kde je žádáno. Zájemem spotřebitelů je pak uspokojování jejich potřeb co nejdostupnějšími a co nejkvalitnějšími produkty. Liberalizace světového obchodu znamená postupný proces, v jehož rámci jsou vyhodnocovány jeho přínosy a výhody oproti určité ceně. Tou je především pokračující omezování teritoriálně zakotvené politické kontroly nad ekonomickými silami. V určité interpretaci jde o omezení suverenity národního státu či autonomie jeho hospodářské politiky.

Období relativně svobodného mezinárodního obchodu před první světovou válkou znamenalo bezprecedentní

rozvoj té části světa, které se týkal. Období opětovné nacionalizace ekonomických sil a nárůstu protekcionistických opatření v mezi světovými válkami pak s tímto vývojem silně kontrastovalo. Po druhé světové válce v rámci mezinárodního společenství převažoval názor, že cena v podobě omezení mezinárodního obchodu a mezinárodní dělby práce (a tudíž pokles efektivity využívání zdrojů světa v období let 1914 –1945) byla obrovská. Zhruba z těchto idejí a zejména z takové historické zkušenosti vychází projekt managementu mezinárodního obchodu na mezinárodní (a posléze prakticky globální) úrovni.

Od GATT k WTO

Mezi lety 1948 až 1994 se mezinárodní obchod řídil pravidly obsaženými ve Všeobecné dohodě o clech a obchodu (GATT). Vznik této smlouvy souvisel s pokusem o vytvoření třetí bretonwoodské instituce, jejímž úkolem by bylo zabývat se právě mezinárodním obchodem. Vedle Mezinárodního měnového fondu (IMF) a Světové banky (WB) tak měla fungovat Mezinárodní obchodní organizace (ITO), a to jako odborná organizace OSN. Už v průběhu jednání o podobě ITO se 23 z 50 zúčastněných zemí rozhodlo, že zmrazí a sníží řadu cel na vybrané výrobky. Jednotlivá vzájemná obchodní ujednání o výši cel vyústila ve 45 tisíc celních koncesí (závazků snížit clo, nebo závazků jej nezvýšit nad určitou úroveň), které se dotýkaly celé pětiny světového obchodu. Jelikož se jednání o zřízení ITO protahovala, došlo k určitému provizornímu řešení, v jehož rámci byly tyto koncese doplněny o obecná pravidla mezinárodního obchodu se zbožím a o prováděcí ustanovení. Toto provizorium pak vstoupilo ve známost jako Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT) z roku 1947. Charta ITO byla přijata na konferenci OSN o obchodu a zaměstnanosti v Havaně v březnu 1948. Její ratifikace jednotlivými státy se však ukázala jako politicky nemožná. Definitivní neúspěch snah o zřízení ITO byl zřejmý v roce 1950, když administrativa Spojených států oznámila, že se Chartu nerozhodla vůbec předložit Kongresu, protože v něm nemá šanci na úspěch. Provizorní GATT pak zůstala téměř půl století jediným mnohostranným nástrojem pro management světového obchodu.

Během téměř padesáti let své existence se GATT příliš neměnila. Jeho základním posláním bylo vytvořit platformu pro jednání o snížení celních bariér v obchodě se zbožím. V šedesátých letech byla doplněna část věno-

vaná problematice rozvojových zemí, v sedmdesátých letech byla GATT doplněna o tzv. vícestranné dohody (dohody platné jen pro signatáře). Struktura dohody byla jednoduchá: v jednotlivých člancích GATT byly uvedeny obecné principy mezinárodního obchodu a výjimky z nich, následovaly pak konkrétní závazky jednotlivých smluvních stran v podobě tzv. celních koncesí. Připojovány byly smlouvy rozpracovávající jednotlivé články či zabývající se konkrétními oblastmi obchodu. Základním nástrojem dosahování hlavního cíle – snížení cel, respektive liberalizace obchodu – byla mnohostranná jednání smluvních stran známá jako „kola“ obchodních jednání. Takovýchto kol bylo v období GATT celkem osm. Mezi lety 1947 až 1961 se uskutečnilo kol pět (Ženeva 1947, Ancey 1949, Torquay 1951, Ženeva 1956 a Ženeva 1960–61) a zabývala se téměř výhradně otázkou snižování cel. Tzv. Kennedyho kolo (Ženeva 1964–67) kromě snižování cel přineslo dohodu o protidumpingových opatřeních a k GATT byla připojena sekce týkající se otázky rozvoje rozvojových zemí. Tzv. Tokijské kolo (Ženeva 1973–79), kterého se účastnily již 102 smluvní strany, se poprvé zabývalo těmi bariérami mezinárodního obchodu, které nemají formu cla. V rámci těchto obchodních jednání bylo přijato několik dokumentů zabývajících se necelními překážkami světového obchodu. Byly však přijaty jen některými smluvními stranami (pro ostatní nebyly závazné), a proto se hovoří o vícestranných dohodách.

GATT byl provizorním nástrojem řešení problematiky světového obchodu (resp. jeho liberalizace) a jeho pole působnosti bylo také značně omezeno – zabýval se například pouze obchodem se zbožím. Přínos v problematice snižování celních bariér je však neoddiskutovatelný. Jen Tokijské kolo jednání vyústilo ve snížení celních bariér o jednu třetinu na devíti největších světových trzích – clo zatěžující průmyslové výrobky kleslo v průměru na 4,7%. V padesátých a šedesátých letech došlo k obrovskému rozmachu světového obchodu, který nepochybně ovlivnil rychlý růst světového hospodářství. Tempo růstu světového produktu v tomto období dosahovalo v průměru 8% ročně. V souvislosti se strukturálními krizemi sedmdesátých let a recesí let osmdesátých však došlo k novým problémům, se kterými se struktura GATT musela vyrovnat. Všeobecnou dohodou snížená cla a paralelní nárůst protekcionistických tendencí v osmdesátých letech vedla k takovému nárůstu jiných nástrojů kontroly mezinárodního obchodu (resp. jeho překážek). Zároveň se objevila nová témata – tj. nové oblasti stále komplex-

nějšího a stále důležitějšího mezinárodního obchodu, které byly mimo akční rádius GATT. Mezi nejvýznamnější problémy patřil obchod se službami, problematika zahraničních investic a otázka obchodních vztahů vyspělých a rozvojových zemí. Právě tzv. otázka rozvoje naznačila neudržitelnost výjimek či zvláštních režimů pro politiky nejkontroverznější oblasti liberalizace obchodu – tzv. citlivá odvětví.

Na nový kontext musela GATT reagovat, pokud hodlala zůstat relevantním a respektovaným nástrojem řešení problémů mezinárodního/světového obchodu. Osmé kolo obchodních jednání známé jako Uruguayské trvalo sedm a půl roku (Ženeva 1986–1994), zúčastnilo se jej 123 zemí a jednalo se o největší obchodní jednání všech dob a pravděpodobně o největší jednání jakéhokoliv druhu v historii. Při zahájení tohoto kola obchodních jednání v Punta del Este (Uruguay) v září 1986, bylo rozhodnuto o zařazení nových témat, kterými se jednání v rámci GATT dosud nezabývala. Těmito novými tématy byl mezinárodní obchod se službami a otázky duševního vlastnictví se vztahem k mezinárodnímu obchodu (např. patenty, autorská práva, průmyslové vzory). Zároveň byly smluvní strany rozhodnuty podniknout reformu aktuálního stavu obchodu v rámci tzv. citlivých oblastí (např. zemědělství či textilní průmysl). V prosinci 1988 v Montrealu se mělo uskutečnit jednání „na půli cesty“ k plánovanému ukončení Uruguayského kola. To mělo být uzavřeno v Bruselu v roce 1990. Jednání se však komplikovala a výrazně protáhla. Teprve ve Washingtonu v roce 1992 došlo k zásadnímu průlomů v klíčové otázce zemědělství mezi USA a EU (tzv. dohoda z Blair House). V Tokiu na zasedání skupiny zemí G7 bylo dosaženo rozhodujícího průlomů v otázkách cel a přístupu na trh mezi USA, EU, Japonskem a Kanadou. Teprve 15. dubna 1994 na ministerském setkání v Marakeši (Maroko) došlo k podpisu závěrečného usnesení. Touto dohodou byla zřízena WTO, která začala fungovat 1. ledna 1995.

Architektura WTO

WTO nahradila GATT jakožto skutečná mezinárodní organizace zabývající se celou šíří problematiky mezinárodního obchodu. Zatímco GATT byl smlouvou (a mezinárodní organizací pouze de facto), WTO má vlastní institucionální strukturu a je organizací dle mezinárodního práva. WTO navíc zásadně rozšířila svoji působnost; GATT se zabýval pouze obchodem se zbožím.

Od konce druhé světové války došlo prudkému nárůstu relevance služeb v mezinárodním obchodě. Služby představují nejrychleji se rozvíjející sektor globální ekonomiky a představují asi 60% světového produktu, 30% z celkové zaměstnanosti a 20% světového obchodu. V této souvislosti byla vytvořena doba dohody GATT (jakožto dohoda o mezinárodním obchodu se zbožím). Všeobecná dohoda o obchodu se službami (GATS) se zabývá celou škálou služeb, které jsou mezinárodně obchodovány (např. bankovníctvím, telekomunikacemi, turismem, obchodním poradenstvím).

Jedním nejdůležitějších přínosů liberálního mezinárodního obchodního režimu je rychlé šíření nových technologií a postupů, které mají základ ve výzkumu a vývoji či lidské invenci. Myšlenky a znalosti jsou stále více významným aspektem mezinárodního obchodu. Patenty, copyrighty, obchodní známky či průmyslové vzory mají obchodní hodnotu, která odráží intelektuální úsilí, myšlenky či užití výzkumných zdrojů, které k jejich tvorbě vedly. Překážkami pro obchod s produkty obsahujícími výraznou přidanou hodnotu v podobě duševní činnosti mohou být zejména různé úrovně ochrany práv k duševnímu vlastnictví mezi jednotlivými zeměmi. Jde jednoduše o to, že náklady na vývoj produktu jsou čím dál častěji hlavní částí nákladů na jeho produkci. Směna takového produktu je pro tvůrce či majitele smysluplná teprve tehdy, pokud je jeho hodnota chráněna přiměřeným způsobem v geografických oblastech, do nichž může taková směna směřovat. Výzkum a vývoj nových technologií či tvorba uměleckých děl (a potažmo jejich mezinárodní směna) je pak možná tehdy, pokud se povede zajistit akceptovatelná ochrana hodnoty produktu v podobě ochrany práv k duševnímu vlastnictví, které tyto produkty obsahují. Touto problematikou se zabývá Všeobecná dohoda o obchodních aspektech majetkových práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS), o kterou byla doplněna dvojice smluv GATT a GATS v rámci Uruguayského kola obchodních jednání.

Nová organizace WTO byla založena smlouvou o svém zřízení. V rámci této smlouvy je vymezena mimo jiné její organizační struktura. WTO je především mezinárodní vládní organizací. Všechna rozhodnutí jsou činěna všemi jejími členy jako celkem (na rozdíl od IMF či WB neexistuje delegace pravomocí na nějaký orgán – dilema nízkých nákladů rozhodování na straně jedné a demokratické legitimacy na straně druhé, je zde řešeno ve prospěch demokratického uspořádání). Nejvyšší autoritou organizace je Konference ministrů, která se schází zpravidla jednou za

dva roky. Každodenní práci v období mezi Konferencemi ministrů je vykonávána Generální radou. Generální rada se skládá z vyslanců a delegátů všech členů WTO a může nabývat zvláštní podoby tělesa pro řešení sporů či tělesa pro přezkoumávání obchodní politiky členů.

Smlouva o zřízení WTO je zastřešující smlouvou pro dohodu o mezinárodním obchodu se zbožím (GATT – upravená původní smlouva z roku 1947), dohodu o obchodu se službami (GATS) a dohodu o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS). V těchto smlouvách jsou obsaženy základní pravidla mezinárodního obchodu. Tato pravidla jsou detailněji rozpracována v ujednáních o jednotlivých oblastech obchodu a především jsou doplněna o konkrétní závazky smluvních stran. Dalšími základními smlouvami v rámci WTO jsou pak normy upravující řešení sporů a mechanismus přezkumu obchodních politik členů.

Pravidla mezinárodního obchodního systému

Ve všeobecné dohodě o clech a obchodu bylo vytvořeno několik jednoduchých, obecných pravidel, které se staly základem mnohostranného obchodního systému. V rámci GATT a posléze v rámci WTO nemohou země při mezinárodních obchodních stycích rozlišovat mezi svými obchodními partnery (tzn. diskriminovat). V případě poskytnutí jakékoliv obchodní výhody (například nižšího cla na konkrétní zboží z konkrétní země) musí být taková výhoda bez dalšího poskytnuta všem ostatním smluvním stranám, respektive všem členům WTO. Tento princip je známý jako „doložka nejvyšších výhod“ a v rámci mezinárodního obchodního systému se aplikuje na všechny produkty, které jsou upraveny některou ze smluv.

Z principu nediskriminace však existují určité výjimky. Země mohou uzavřít dohody o zóně volného obchodu či celní unii jen s některými členy WTO. Takovéto teritoriální preferenční režimy jsou považovány za akceptovatelné, i když diskriminují ty, kteří nejsou jejich členy. GATT a WTO považuje taková ujednání za kompatibilní s úsilím o liberalizaci světového obchodu a za určitých podmínek (musí se jednat o záměr rychlejší liberalizace a nikoliv specifickou formu diskriminace) takové preferenční ujednání povolí. Příkladem regionálního preferenčního režimu jsou ES/EU, NAFTA, ASEAN, EFTA a mnoho dalších.

Jiným případem výjimky je přiznání zvláštních preferencí rozvojovým zemím či zemím nejméně rozvinutým.

To je možné a žádoucí v souvislosti s rozvojovým rozměrem mnohostranného obchodního režimu.

Velmi důležitou a složitou skupinou výjimek jsou případy, kdy je umožněno konkrétnímu členovi WTO zavést obchodní překážku proti konkrétním produktům pocházejícím z konkrétní země či zemí. To je možné tehdy, pokud tento produkt není obchodován ve shodě s pravidly férové mezinárodní obchodní soutěže. Příkladem neférové obchodní soutěže je dumping a subvencování. K dumpingu dochází tehdy, pokud nějaká společnost prodává do zahraničí produkt za cenu nižší, než za kterou prodává na domácím trhu. Pravidla WTO dumping jako takový nezakazují, ale umožňují zemi, která mu čelí, za striktních podmínek přijmout opatření. Přijmout opatření ve formě mimořádného antidumpingového cla je možné jen v případě, kdy dochází k prokazatelné újmě domácímu odvětví (odvětví, které produkuje konkurenční produkt).

Podobným příkladem jsou subvence, které jsou upraveny Dohodou o subvencích a protiopatřeních. Členská země, která čelí subvencované produkci, může využít mechanismus rozhodování sporů WTO, nebo provést vlastní šetření. Subvence lze rozdělit na nepřipustné (přímo namířené k narušení obchodu – například vládní podpora producentům podmíněná dosažením určitého objemu vývozu) a přípustné (jejich cílem není bezprostředně ovlivnit toky v rámci světového obchodu – například podpora ekologicky šetrné produkce). Pokud šetření ukáže, že subvence nejsou přípustné, musí od nich vláda, která je poskytuje, okamžitě upustit, jinak se vystavuje nebezpečí protiopatření třeba v podobě zvláštního vyrovnávacího cla. Pokud se jedná o subvenci přípustnou, je takové protiopatření možné jen tehdy, když je prokázáno, že jsou tímto opatřením jiné vlády poškozovány oprávněné zájmy členské země (domácí odvětví je poškozováno importy subvencovaného produktu, je mu ztížen export na trh subvencující země ap.).

Poslední výjimkou z principu doložky nejvyšších výhod je ochrana před dovozy způsobujícími vážné problémy. Ochranné opatření je dočasným omezením dovozů, pokud je domácí výrobní odvětví poškozováno či mu hrozí újma. V tomto případě musí být újma vážná a je způsobena například prudkým nárůstem dovozů nebo prudkým nárůstem podílu importů v době, kdy se domácí trh hroutí.

Princip nediskriminace se kromě doložky nejvyšších výhod skládá také z druhé složky. Je jí tzv. „národní zacházení“. Jde v podstatě o závazek členů organizace, že s produktem, který překročí hranice země (a podrobí se

případnému clu) a vstoupí tudíž na trh členského státu, bude zacházeno stejně jako s produktem domácím. V rámci principu nediskriminace tedy nelze rozlišovat (mimo uvedené výjimky) mezi jednotlivými obchodními partnery a následně (po vstupu produktu na trh členské země) mezi cizím a domácím producentem. Princip „národního zacházení“ by byl porušen například vyšším požadavkem na kvalitu či bezpečnost dovezeného produktu ve srovnání s mírnějšími standardy pro posuzování produkce vlastní.

Nástroje liberalizace mezinárodního obchodu

Snižování celních bariér

Snižování cel je zcela zřejmou cestou podpory mezinárodního obchodu. Na snižování cel byla zaměřena většina pozornosti v rámci prvních kol mnohostranných obchodních jednání. Přestože se časem do popředí dostaly jiné formy překážek svobodnému obchodu v mezinárodním prostředí, úsilí GATT/WTO a výsledky v oblasti snižování celních bariér musí být zmíněny na prvním místě.

Základem mnohostranných obchodních jednání jsou v této souvislosti bilaterální vyjednávání mezi jednotlivými aktéry, na jejichž základě jsou sepsány konkrétní koncese – závazky vytvořit strop pro celní sazbu nebo clo snížit. Závazky jednotlivých stran jsou připojeny k všeobecné dohodě a na základě principu nediskriminace (doložky nejvyšších výhod) jsou pak aplikovány vůči všem členům WTO. Uruguayské kolo obchodních jednání vyústilo v množství takovýchto koncesí, které byly zaznamenány v seznamu o rozsahu 22 500 stran. Vyspělé průmyslové země se v rámci Uruguayského kola zavázaly snížit cla na průmyslové výrobky o 40% (z průměrné výše cla 6,3% na 3,8%), a to během pěti let od roku 1995. V rámci tohoto kola jednání se také zvýšil podíl průmyslového zboží, které bylo od cel osvobozeno (nárůst z 20% na 44% celkové hodnoty dovozů). Zároveň se snížilo i množství produktů čelících vysokému clu (většímu než 15%). U dovozů do rozvinutých zemí se počet položek čelících vysokému clu snížil z 7% na 5%, u exportů z rozvojových do rozvinutých zemí došlo k poklesu z 9% na 5%. Zároveň v rámci Uruguayského kola došlo k nárůstu podílu vázaných celních sazeb (tj. sazeb, které se jednotlivé země zavázali nezvýšit). U vyspělých zemí se podíl vázaných celních sazeb ke všem sazbám změnil ze 78% na 99%, u rozvojových zemí došlo k nárůstu podílu z 21% na 73%.

Jednání o další liberalizaci obchodu pokračovala i v období mezi koly mnohostranných obchodních jednání – např. v březnu 1997 se dohodlo 40 zemí, jejichž podíl na obchodu s informačními technologiemi přesahuje 92%, že do roku 2000 odstraní cla a další poplatky na tyto produkty. Stejně jako v ostatních případech se na základě dohody nejvyšších výhod jejich závazky (nabízené výhody) rozšiřují i na ostatní členy WTO (tedy i na ty členy, kteří se sami ke zrušení obchodních překážek nezavázali).

Překážky mezinárodního obchodu jiné než cla

Dohody vytvořené v rámci WTO obsahují pravidla, která se potýkají s řadou administrativních opatření či právních norem členských států, které mohou mít negativní vliv na pohyb mezinárodních obchodních toků. V průběhu fungování mnohostranného mezinárodního obchodního systému se ukázalo, že administrativních a právních opatření může být členskými zeměmi využíváno jako specifických bariér obchodu, které se svým účinkem nejméně vyrovnají cům. Pravidla přijatá v rámci GATT/WTO musela být proto doplněna výkladem či dále rozpracována v podobě navazujících dohod o konkrétních člancích či oblastech obchodu.

Dovozní licence jsou dnes méně obvyklým nástrojem obchodní politiky než tomu bylo v minulosti (je patrná snaha omezovat kvantitativní a administrativní opatření intervenující do mezinárodního obchodu a nahrazovat je cly). Jejich dopad na mezinárodní obchod je však zřejmý a okamžitý. V rámci licenčního řízení je dovoz určitého produktu omezen jen na držitele této licence. Dohody v rámci WTO proto upravují podmínky, za nichž má licenční řízení probíhat. Hlavními požadavky jsou jednoduchost, transparentnost a předvídatelnost řízení v rámci členských států.

Jiným významným problémem je určování celní hodnoty zboží. Jelikož je clo obvykle stanovováno jako podíl na hodnotě zboží, určení této hodnoty zboží je stejně významné jako stanovení výše celní sazby. Pravidla mezinárodního obchodu v rámci mnohostranného obchodního systému vyžadují férový, neutrální a jednotný systém oceňování zboží pro celní účely. Tedy systém, který odpovídá obchodní realitě a nevytváří fiktivní celní hodnoty.

Dopady na mezinárodní obchod může mít i metoda určování země původu zboží. Právě na základě původu produktu je tento produkt řazen do určité kategorie podle toho, zda pochází ze země, pro kterou je stanoven preferenční režim (například zóna volného obchodu nebo

rozvojová země), nebo ze země, proti které směřují odvetná opatření (například zvláštní clo proti subvencující zemi). Problémem ale je, že v rámci globalizované světové ekonomiky není často celý produkt vytvořen v jedné zemi. A právě tato skutečnost vytváří prostor pro účelové vykazování původu produktu cizím exportérem nebo účelovému zařazení produktu administrativou v zemi dovozu. Mnohostranný systém vyžaduje, aby pravidla byla transparentní a neměla omezující či rušivý efekt na mezinárodní obchod.

Přestože zahraniční investice kmenově nepatří do problematiky, kterou se WTO zabývá, mohou mít opatření jednotlivých členských států regulující podmínky vstupu investic do země dopady na mezinárodní obchod. Pravidla přijatá v rámci WTO identifikují opatření, která odporují základnímu principu nediskriminace (v tomto případě druhé složky principu tzv. národnímu zacházení). Dopady na mezinárodní obchod mají taková opatření, která stanovují nějaká množstevní omezení, určují podíl domácích surovin či dílů ve finálním produktu či stanovují povinné exportní cíle. Cizí investor může být v těchto souvislostech znevýhodněn proti domácímu producentovi, který není takto omezován.

Zvláštním případem omezení mezinárodního obchodu mimo prostředí GATT/WTO jsou vyjednané dohody o tzv. „dobrovolném“ omezení vývozu. Tato „šedá oblast“ byla vždy výsledkem snah určitých zemí (jejíž domácí producenti se dostali pod tlak zahraniční konkurence) vyjednat omezení exportu konkurenčního produktu z jiné země. Státy si pak dohodly kompenzace v podobě ústupků v jiných oblastech nebo se dohodly na nějaké formě dělby trhů (typicky v oblasti automobilového průmyslu, ocelářství, polovodičů). Takováto ujednání pochopitelně nebyla kompatibilní s logikou pravidel mezinárodního obchodu a takové dohody proto nejsou od roku 1998 možné.

Citlivá odvětví

Přínosy liberalizace světového obchodu spočívají v umožnění využívání komparativních výhod v podobě rozdílné efektivity, rozdílné vybavenosti výrobními faktory či rozdílné technologické úrovně ekonomik. To, co svobodný obchod umožňuje, je vlastně přesun produkce tam, kde je efektivní, a přesun produktů tam, kde jsou žádané. Liberalizované mezinárodně-obchodní prostředí přispívá také k šíření technologických poznatků v souvislosti s tím, jak dělá zajímavým přesun kapitálu (především

přímých zahraničních investic). Na druhou stranu však liberalizace světového obchodu znamená konfrontaci stávajících producentů s novou konkurencí (produkcí třeba v jiných geografických a sociálních podmínkách). Šíření technologií urychlené novými informačními kanály pak může znamenat přesuny komparativních výhod. Liberalizované mezinárodní ekonomické prostředí je prostředím rychlých a významných změn. Změny jsou čím dál citelnější, protože mezinárodní dělba práce a z ní vyplývající vzájemná závislosti zemí postupně snižuje možnost jejich politické kontroly. Ztráta efektivity nějakého odvětví v určité zemi pak znamená nutnost restrukturalizace ekonomiky – tj. přesun výrobních faktorů do odvětví stále konkurenceschopného nebo teprve nastupujícího. Schopnost pružné reakce na nové trendy a změny je vlastností, která je ve světové ekonomice nejdůležitější. Zmíněná restrukturalizace je samozřejmě provázena jevy jako je nezaměstnanost, rekvalifikace pracovníků, pokles životní úrovně a případně i politický odpor proti systému. Zvláště v případě tradičních odvětví s relativně nízkou přidanou hodnotou (zemědělství, rybolov, textilní průmysl) jsou tyto změny provázeny extrémními politickými tlaky. Pojem citlivá odvětví potom označuje v podstatě ty oblasti, které byly se ztrátou konkurenceschopnosti konfrontovány nejdříve. Obecně se jedná o odvětví, která jsou typická nízkou mobilitou a adaptabilitou pracovní síly.

Zemědělství a textilní průmysl

Na zemědělství se Všeobecná dohoda vztahuje od počátku, avšak umožňuje jisté výjimky. Jednotlivé země mohou především využívat některé druhy dovozních kvót a subvencí. Zvláštní Dohoda o zemědělství dovoluje vládám podporovat své venkovské oblasti prostřednictvím takových opatření, která nejsou přímo namířena proti mezinárodnímu obchodu.

V rámci Uruguayského kola byl dohodnut plán dalších reforem zemědělství. Důležitým prostředkem reformy zemědělského sektoru je tzv. tarifikace (tj. převedení necelných opatření na cla). Následně měly být dle harmonogramu sníženy cla na zemědělské produkty v průměru o 36% v letech 1995–2000 (u rozvojových zemí o 24% v období 1995–2004). Podobně měl být snížen objem vývozních subvencí (vyspělé země o 36%) a celkový objem podpory zemědělskému sektoru (vyspělé země 20%). V rámci Dohody o zemědělství jsou vymezeny i do budoucna přípustné formy podpory domácích výrobců. Zakázány

jsou takové formy podpory, které mají přímý dopad na zvýšení objemu produkce (např. garance vysoké výkupní ceny vede k nadprodukcí a následně k vytlačení dovozu a nutnosti subvencování vývozu přebytku). Přípustná jsou opatření, která nemají přímý dopad na zvyšování produkce. Jejich celkový rozsah by však měl být snížen.

Zemědělství je nejkontroverznějším a nejproblematičtějším odvětvím. Jeho liberalizace je krajně obtížná, brání se jí především nejrozvinutější ekonomiky jako EU (argument multifunkčnosti zemědělství), USA (trh s bavlnou) či Japonsko (příklad rýže). Zemědělství ve vyspělých zemích by bez vládní podpory z velké části nebylo konkurenceschopné na světových trzích, což platí zejména o EU. Téma zemědělství bezprostředně souvisí s otázkou vztahu Severu a Jihu. Liberalizace tohoto sektoru a změna postoje největších ekonomik k této otázce by totiž byla zřejmě největší příležitostí pro rozvojové země.

Textilní odvětví se svou mezinárodně politickou relevancí podobá v mnohém zemědělství. Tradiční textilní odvětví v rozvinutých zemích se dostalo v průběhu minulého století pod tlak vysoce konkurenceschopných dovozu zejména z asijských rozvojových zemí. V roce 1974 byla přijata zvláštní dohoda umožňující dvoustranná jednání či jednostranné akce zemí zavádějících kvóty na import. V rámci uruguayského kola mnohostranných jednání byla přijata nová Dohoda o textilu a oděvech (1995), v níž se jednotlivé země zavázaly (v rámci čtyř postupných kroků do ledna 2005) zrušit dovozní kvóty a plně začlenit tuto oblast do pravidel GATT/WTO.

Rozvojový program z Dauhá

Na konferenci ministrů v Dauhá (Katar) v listopadu 2001 bylo zahájeno deváté kolo mnohostranných mezinárodních obchodních jednání, které mělo být završeno k 1. lednu 2005. V důsledku toho, že se nepovedlo najít shodu v zásadních otázkách v rámci ministerské konference v Cancúnu (Mexiko) konané v září 2003, nebyl tento termín dodržen.

Deváté kolo mnohostranných obchodních jednání bývá označováno za „rozvojový program“. Členské státy WTO si uvědomují, že globalizace světového hospodářství a liberalizace světového obchodu přispívají k obrovským rozdílům v úrovni rozvinutosti ekonomik různých zemí a také k obrovským rozdílům v životní úrovni jejich obyvatel. Vyspělé země do projektu GATT/WTO vstupovali s výrazně lepší výchozí pozicí – jejich schopnost vytyčit

úspěšnou strategií zahraniční obchodní politiky a sledovat ji je obecně vyšší, než je tomu u většiny zemí rozvojových. (Významnou výjimkou jsou třeba nově industrializované země jihovýchodní Asie). Stejně tak jsou vyspělé země schopny obvykle přiměřeně reagovat na změny v rámci světové ekonomiky a adaptovat se na ně tak, aby neznámaly drastické dopady na jejich obyvatelstvo.

Tzv. rozvojové téma má v rámci GATT/WTO dlouhou tradici, datuje se od šedesátých let minulého století. Teprve rozvojový program z Dauhá však toto téma staví na přední místo zájmu. Základním požadavkem je v této souvislosti interpretace ustanovení dohod vyjednaných v rámci WTO ve prospěch rozvojových zemí. Obecnými nástroji (užívanými i dříve) jsou preferenční režimy pro rozvojové země (např. bezcelní přístup jejich produktů na vyspělé trhy), mírnější tempo liberalizace (nižší cíle a delší časové období pro plnění liberalizačních cílů) a odklad účinnosti některých ustanovení týkajících se pravidel o investicích, užití ochranných mechanismů či ochrany duševního vlastnictví. Obecně platí, že nejméně rozvinuté země se těší dalším výjimkám a často se na ně závazky přijaté v rámci WTO vůbec nevztahují.

Agenda devátého kola mnohostranných obchodních jednání se kromě tradičního snižování cel (s důrazem na snižování překážek pro přístup produkce rozvojových zemí na trhy zemí rozvinutých) zaměřuje především na problematiku implementace již dříve platných pravidel a detailní výklad ustanovení s cílem zabránit účelovým interpretacím a jejich zneužívání. Dochází však také k otevírání nových oblastí, jako jsou otázky vztahu mezinárodního obchodu a investic (tzv. singapurská témata).

Paralelně s těmito jednáními pak pokračují jednání o nejkontroverznější oblasti: liberalizaci mezinárodního obchodu s agrárními produkty. Právě toto téma je spolu s liberalizací dalších citlivých oblastí klíčové jak pro úspěch „rozvojového programu“, tak pro rozhodující pokrok v celém projektu liberalizace světového obchodu. Zásadní tržní reforma zemědělské politiky vyspělých zemí (zejména EU a v menší míře USA) by zřejmě vyústila v reciproční snížení odporu, který klade řada rozvojových zemí v otázce přístupu na své trhy pro průmyslové výrobky (jde ale také třeba o přijetí univerzálních standardů ochrany duševního vlastnictví či opatření souvisejících s investicemi).

WTO a liberalizace světového obchodu

WTO není instituce usilující jen o volný obchod. Základním problémem není existence cel či jiných opatření vlád k dosažení rozumně stanovených sociálních, politických nebo ekologických cílů. WTO je spíše souhrn pravidel, která definují, jak si členské státy představují férový mezinárodní obchod. Cílem je obchod mezi subjekty, které nepoužívají opatření namířená k takové formě kontroly mezinárodních obchodních toků, které by vyústily v sérii odvetných opatření a jednostranných pokusů o nápravu pocitovaných křivd. Politizace obchodu – respektive otevřené využívání mezinárodního obchodu jako politického nástroje – by vedla k dramatickému omezení objemu těchto toků a ke ztrátě výhod v podobě pokročilé mezinárodní dělby práce a efektivity využívání světových zdrojů. Takovouto zkušenost subjekty mezinárodního společenství učinily v období mezi světovými válkami a právě taková negativní zkušenost je vedla k projektu liberalizace světového obchodu, jehož je GATT/WTO významnou součástí.

Souvislost mezi liberalizací světového obchodu a GATT/WTO je nepochybná. K bezprecedentnímu nárůstu světového obchodu a výraznému snížení jeho překážek došlo ve stejném období, kdy fungovala platforma pro vytváření pravidel mezinárodního obchodu v podobě GATT/WTO. Ve druhé polovině minulého století se světový obchod s veškerým zbožím zvýšil sedminásobně a například v dekadě 1990–2000 rostl průměrným tempem 6,3% ročně. (Obecně pak rostl rychleji než světová produkce.) Nesmíme ale zapomenout, že tato souvislost mezi působením GATT/WTO a růstem objemu světového obchodu ještě nemusí být příčinná. Rychlost a charakter snižování obchodních bariér v rámci GATT a mimo něj se výrazně nelišil. Spíše lze GATT/WTO charakterizovat jako institucionální vyjádření existujícího trendu zvyšování objemu světového obchodu a odbourávání jeho překážek. GATT/WTO je zřejmě především nástrojem prohlubování mezinárodní dělby práce formou tvorby všeobecně akceptovatelných a na mnohostranné úrovni vyjednaných pravidel. GATT/WTO by naopak nemělo být považováno za příčinu liberalizace světového obchodu a tedy za příčinu všech přínosů i rizik, které s ní souvisejí.

Autor je postgraduálním studentem politologie.

Evropská unie a její politika zahraničního obchodu

PETR MACH

Požadavek volného mezinárodního obchodu patří mezi základní principy klasického liberalismu. Tento požadavek se opírá o filosofický princip svobody jednotlivce a o ekonomický princip efektivity mezinárodní dělby práce na základě využívání komparativních výhod.

Evropská unie klasický princip volného obchodu v zásadě nesdílí. Místo toho je inspirována zcela opačnou ideologií. Jako alternativu volnému trhu rozvíjí politiku „jednotného trhu“ jakožto rozsáhlého ekonomického bloku podléhajícího jednotné regulaci, který soutěží s jinými bloky ve velikosti hrubého domácího produktu (HDP) a potažmo v míře globální politické moci. Logickým projevem „blokového“ myšlení Evropské unie je tendence rozšiřovat vlastní jurisdikci paralelně doprovázená protekcionismem vůči vnějšimu světu.

EU jako obchodní blok

„Blokové“ myšlení Evropské unie má hlubší historické a filosofické kořeny. Zatímco anglosaský svět byl po staletí inspirován doktrínou svobodného obchodu (free trade), pro kontinentální Evropu a zejména německé intelektuální prostředí byla z hlediska obchodu řídicí doktrínou ideologie Grossraumwirtschaft, tj. ideologie regulované ekonomiky na velkém prostoru. Tato doktrína stála za sjednocením Německa v devatenáctém století i za expanzí Hitlerova Německa.

Proč byla a je doktrína Grossraumwirtschaft tak lákavá? Grossraumwirtschaft umožňuje uchovat regulaci pomocí jejího rozšíření za hranice národního státu a zároveň těžit z rozšíření obchodního prostoru. Regulovaný obchod v rámci velkého obchodního bloku má z hlediska svých obhájců jasné přednosti: regulovaná ekonomika na malém prostoru je slepou uličkou, protože přichází o plody mezinárodní dělby práce vyplývající z existence různých komparativních výhod jednotlivých částí Země.

Na druhé straně otevření ekonomiky při zachování hospodářsko-politické nezávislosti jednotlivých zemí zas činí hospodářskopolitickou regulaci neúčinnou. Liberalismus v zahraničním obchodě je tedy jasně nevhodný pro stát, který chce být politickým, kulturním a hospodářským hegemonelem. Hospodářská regulace prováděná v rámci velkého prostoru je tak způsobem, jak eliminovat některá negativa protekcionismu malých států a přitom nepřipustit hospodářský liberalismus nezávislých národních států vystavených konkurenci právních rádu.

Ideologie Grossraumwirtschaft je samozřejmě hluboce neliberální. Friedrich August Hayek v roce 1944 tváří v tvář nacistické verzi evropského hospodářského bloku varoval, že taková politika je nutně cestou do otroctví: „O plánování v mezinárodním měřítku platí ještě více než o státním plánování, že nemůže být ničím jiným než otevřenou vládou železné ruky, kdy malá skupina lidí vnucuje ostatním takovou životní úroveň a takové zaměstnání, které pro ně uzná za vhodné. Jediné, co je naprosto jisté, je fakt, že hospodářství ve velkém (Grossraumwirtschaft), o které usilují Němci, je možné realizovat jen prostřednictvím nadřazené rasy (Herrenvolk), která své cíle a myšlenky bezohledně vnucuje ostatním. Chcete-li řídit ekonomický život lidí zastávajících velmi odlišné ideály a hodnoty, berete tím na sebe úkol, který vyžaduje použití síly. Stavíte se do role, v níž sebelepší úmysly nemohou zabránit tomu, abyste z nutnosti jednali způsobem, který některým z dotčených lidí musí připadat hluboce nemorální.“

Poválečný vývoj v Evropě však ukázal, že politiku expanze obchodního prostoru podléhajícího jednotné regulaci lze provádět i bez války. Jak uvádí Charles Sabel z Columbia Law School, „z francouzsko-německého hlediska jednotný evropský trh a jednotná měna vytvořily Grossraumwirtschaft mírovou cestou“. Místo zprofanovaného výrazu Grossraumwirtschaft je dnešním hospo-

dánsko-politickým zaklínadlem Evropy pojem „jednotný trh“. K jeho dosažení se nepoužívá jako nástroj válka, ale dobrovolné mezistátní smlouvy. V nich je zemím kolem evropského jádra nabízen přístup na společný bezcelní trh výměnou za podřízení se jednotné regulaci. Tato regulace však v některých ohledech překonává i vize organizování hospodářství v nacistické třetí říši. Např. v rámci společné zemědělské politiky EU jsou jednotlivým členským zemím přidělovány produkční kvóty a ceny jsou regulovány prostřednictvím intervenčních nákupů. EU tak centrálně řídí, v jaké členské zemi se bude pěstovat kolik cukru, kolik cukr bude stát, kolik se má do které členské země dovážet banány, jak velké musí být klece pro slepice při produkci vajec ap.

Regulaci takového rozsahu je ale nemožné udržet tváří v tvář mezinárodní konkurenci. Logickým průvodním znakem ideologie jednotného trhu je proto snaha na jedné straně rozšiřovat oblast platnosti regulace a na druhé straně se bránit importu zboží nezdraženého takovou regulací, jaká panuje právě v EU.

EU svůj protekcionismus halí do poslání hájit „evropské hodnoty“ a „evropský sociální systém“. Snahu dirigovat a stanovovat podmínky ostatním označuje jako odhodlání zavést „společná pravidla“ namísto „bezbréhého liberalismu“. V tomto duchu se mj. vyjádřil dlouholetý komisař pro zahraniční obchod Evropské unie Pascal Lamy: „Věřím, že nemáme na výběr – musíme prostě násilí trhu omezit pravidly. Věřím, že právě Evropa je pro nás hlavním mechanismem pro zavedení takových pravidel a limitů pro vymezení pozitivní disciplíny na trhu. Mám na mysli to, co jsme si zvykli v Evropě označovat jako ‚Sozialmarktwirtschaft‘, jako systém, který klade lid před tržní počty.“ Výstižně tuto evropskou ideologii nedávno popsal také německý kancléř Gerhard Schröder, když prohlásil: „Že bychom tzv. rozvojové země ponechali volné hře tržních sil, absolutně nepřipadá v úvahu. To je důvod, proč jsme tak neochvějně pro politickou kontrolu procesu globalizace, pro vynucování politických a etických principů ve světové ekonomice. Právě kvůli touze zachovat historicky vyvinutý a kulturně atraktivní evropský model jsme my Němci – a rozhodně nejen my – odhodlání sjednotit a rozšířit Evropskou unii.“

Obchodní politika EU byla dlouhou dobu doménou zástupců Francie a Německa. Nezmění se ale ani za nového komisaře pro zahraniční obchod, Brita Petera Mandelso-
na. Ten ve svém slyšení před Evropským parlamentem uvedl toto: „Pokud jde o zahraniční obchod, nejsem ‚sim-

plicistní liberál‘. Pro naše evropské hodnoty je prvořadý zájem o práva pracujících, sociální práva a ekologickou udržitelnost. Světový obchodní systém musí v těchto oblastech spočívat na společných pravidlech.“

Rozšiřování obchodního bloku podléhajícího jednotné regulaci (územní expanze EU) a omezený obchod s okolním světem zůstává ústředním principem obchodní politiky Evropské unie.

Zahraníční obchod – doména EU

Do května 2004 byla Česká republika suverénním státem, který mohl na mezinárodní scéně uzavírat obchodní dohody. Měli jsme vlastní celní sazebník, uzavřeli jsme Středoevropskou dohodu o volném obchodu (CEFTA), byli jsme řádným členem Světové obchodní organizace (WTO) s hlasovacím právem.

Nyní podléháme obchodní politice Evropské unie. Politika zahraničního obchodu (tj. stanovování dovozních cel a jednání o podmínkách zahraničního obchodu se třetími stranami) je výlučnou pravomocí EU. Členské země nemají žádnou pravomoc provádět svoji vlastní obchodní politiku. Např. jednání v rámci Světové obchodní organizace o liberalizaci světového obchodu se neúčastní ani Velká Británie, ani Německo, ani Česká republika, ale výhradně EU jako taková. Cla a kvóty na dovoz ze třetích zemí určuje EU přímo pomocí nařízení a nemusí jako v případě směrnic čekat na jejich implementaci národními parlamenty. EU nepotřebuje na změny v politice zahraničního obchodu ani souhlas Evropského parlamentu a nařízení vydává přímo Evropská komise nebo Rada ministrů.

Světová obchodní organizace, která vznikla v roce 1995 transformací Všeobecné dohody o mezinárodním obchodu a clech (GATT) a sdružuje většinu zemí světa, je mezivládní platformou pro jednání o liberalizaci globálního obchodu. Má povahu mezivládní organizace, kde změny pravidel obchodu musí být odsouhlaseny všemi stranami, přičemž za 25 členských zemí EU jedná ve WTO Evropská unie jako celek.

Samotná existence WTO vyplývá z přesvědčení, že volný mezinárodní obchod je prospěšný. Podle trendu poklesu celních sazeb se zdá, že existence WTO je úspěšná. Za posledních 20 let poklesla díky dohodám GATT a WTO průměrná evropská cla z 12% na méně než 4%. Dochází i k postupnému omezování dovozních množství kvót. Např. k 31. prosinci 2004 vypršela desetiletá dohoda, která umožňovala v rámci WTO uplatňovat kvantitativní

kvóty na dovoz textilu. Od ledna 2005 tak EU nebude omezovat dovoz textilu pomocí kvót. Padne tak 210 kvót na dovoz textilu z jedenácti zemí.

Zdá se ale, že každé odstranění cel nebo dovozních kvót je doprovázeno vztyčením nových, „netarifních“ bariér. Ve vztahu k vnějším zemím EU prosazuje „podmíněný“ volný obchod, tj. volný obchod pro ty, kdo jsou ochotni aplikovat na zboží určené pro evropský trh evropské standardy. Tato politika EU se vztahuje nejen na země, které jsou adepty na členství, ale i na země mimoevropské. Na posledním summitu WTO v mexickém Cancúnu EU požadovala, aby se pravidla WTO pro vztyčení „legálních“ obchodních bariér rozšířila na situaci, kdy zboží není vyrobeno v souladu s určitými sociálně-ekologickými standardy. Jak uvedl v reakci na evropské návrhy bývalý australský velvyslanec při GATT Alan Oxley, „požadavky na ‚sociální ochranu‘ by znamenaly, že by země třetího světa musely uplatňovat standardy prvního světa, což by zničilo jejich šance rozvinout své komparativní výhody. Když EU nemůže tento koncept prosadit v rámci WTO, kde pravidla na tomto základě omezovat dovoz neumožňují, aplikuje EU tuto strategii alespoň pomocí bilaterálních a regionálních obchodních dohod.“ EU jasně deklarovala, že liberalizaci zemědělskými produkty v rámci WTO podpoří pouze za podmínky, že budou přijaty evropské standardy environmentální politiky. Proto v Cancúnu zkrachovaly snahy liberalizovat obchod se zemědělskými produkty.

V obchodních vztazích EU platí jednoduchá rovnice. Čím větší a čím vzdálenější od EU daná země je, tím obtížněji jí EU vnucuje své podmínky. Pravidla EU tak spíše přijímají evropské země, které by bez obchodních vztahů s EU byly výrazně poškozeny, zatímco země, jejichž zahraniční obchod je sice pro EU důležitý, ale pro které je současně evropský trh méně podstatný, nemají podmínky EU zapotřebí přijímat.

Směrnice Evropské komise explicitně umožňují omezit import ze zemí, které nevyhovují parametrům „evropských práv pracovníků“ a „environmentálních standardů“. Zemím třetího světa Evropská unie brání v exportu výrobků, v nichž mají komparativní výhody. Navíc své „přebytky“, které jsou pouze a jedině důsledkem centrálního řízení evropského zemědělství, pak pod cenou do těchto zemí vyváží, ničí tím tamní podnikatele a ještě takovou akci neváhá označovat za humanitární pomoc.

Vyžadování sociálně-environmentálních standardů ze strany EU představuje samozřejmě protekcionismus, který má chránit nejen evropské výrobce před levnější kon-

kurencí, ale i celý evropský model sociální a ekonomické regulace jako takový. Je třeba si uvědomit, že globální liberalizace rozhodně není v zájmu zastánců EU jakožto ekonomického bloku. Globální liberalizace obchodu podkopává globální ambice EU: výhled na liberalizovaný obchod snižuje atraktivitu členství v EU. K čemu by pětadvacet zemí Evropy potřebovalo EU s jejími byrokratickými předpisy a většinovým hlasováním, kdyby měly volný obchod v rámci Evropy zajištěn globální dohodou?

Dohody v rámci WTO umožňují ad hoc nasazovat nadměrná cla pod záminkou ochrany před „dumpingem“. Jak si postěžovala např. Margaret Thatcherová, „Dokonce i v rámci systému daném WTO existuje mnoho způsobů, jak může EU poskytovat skrytou ochranu svým výrobcům – třeba prostřednictvím antidumpingových opatření.“ Evropské unii tak nic nebránilo omezit např. dovoz igelitových tašek z jihovýchodní Asie. Stačí označit určité výrobky jako dumpingové. EU detailně zkoumá, kolik se dané věci prodává na tamním trhu, kolik se jí exportuje do EU, jaké jsou kde ceny apod. Když např. Komise stanovila „antidumpingová“ cla na igelitové sáčky a tašky dovozené z Thajska na 47,2 %, na indonéské pytlíky 74,3 % a na thajské 94,9 %, argumentovala, že „Komise cla vypočetla tak, aby se jimi odstranila újma evropským producentům igelitových tašek s ohledem na jejich průměrný zisk, který Komise stanovila na 5 % obratu.“ Podobně EU stanovuje „antidumpingová“ cla na elektroniku, dopravní prostředky, textil, atd.

Takto může EU postupovat zejména vůči třetímu světu, který neohrožuje Evropskou unii recipročními opatřeními. Pokud jde o USA, je situace jiná. Vzájemný obchod dosahuje objemu miliardy dolarů denně a každé reciproční opatření je velmi bolestivé. Když WTO označila evropské restriktce dovozu amerického hovězího masa za nedovolené, EU raději platila Spojeným státům kompenzace 100 milionů dolarů ročně, než aby dovoz amerického hovězího povolila.

Deklarovaná i realizovaná snaha omezovat výši základních cel ale vede k tomu, že státy, které se chtějí bránit dovozu, poukazují na všelijaké důvody, díky nimž mohou označit dovoz za dumpingový. Místo toho, aby se liberalizoval obchod mezi suverénními státy, zkoumá se vnitřní politika jednotlivých států. Za nedovolenou podporu se pak považují nejen dotace, ale i odlišné daně. V roce 2003 EU a USA přistoupily na arbitráž u WTO, která měla rozsoudit, zda daňové úlevy poskytované americkým exportérům nepředstavují nepovolený dumping. Arbitráž

rozhodla v neprospěch Spojených států. Když potom předseda Sněmovny reprezentantů Denis Hastert musel prosazovat změnu zákona o dani z příjmu podle přání Evropské unie, postěžoval si: „Před 230 lety jsme vybojovali revoluci, aby nám Evropané přestali říkat, jaké mají být v naší zemi daně, tak je mi absolutně prosti srsti, že se tím musíme vůbec zabývat. Ale musíme to udělat.“

Nabízí se tedy otázka, zda původní snaha liberalizovat zahraniční obchod nevede v rámci WTO plíživým způsobem ke standardizaci národních fiskálních systémů.

Fiskální význam cel pro EU

Obchodní bariéry mají pro EU nejen ochranný význam, ale i podstatný fiskální význam. EU si na svých hranicích bere v průměru 3,5 % z hodnoty dováženého zboží. Ve srovnání s ostatními vyspělými zeměmi EU zatěžuje importy zhruba dvojnásobnými sazbami.

Tab. 1: Celní zatížení EU a dalších vybraných států

	Průměrné clo na dovážené zboží
Evropská unie	3,5%
Spojené státy	2,0%
Japonsko	2,0%
Norsko	2,0%
Island	1,3%
Švýcarsko	1,0%

Zdroj: Heritage Foundation

Cla představují pro Evropskou unii jeden z jejích hlavních zdrojů peněz, které nutně potřebuje na vlastní regulační aktivity. Cla vynášejí Evropské unii ročně přibližně 10 miliard euro (300 miliard korun), což pokrývá čtvrtinu evropských zemědělských dotací, které představují takřka polovinu rozpočtu EU. Atraktivnost cel pro EU spočívá i v tom, že jejich výši nemusí s členskými zeměmi složitě vyjednávat – na rozdíl od svých ostatních finančních zdrojů. Cla může EU měnit ze dne na den pomocí ihned platných nařízení a jejich výnosu se rozhodně nechce vzdát.

Jakákoliv celosvětová jednání o liberalizaci světového obchodu proto narážejí nejen na to, že cla jsou pro EU protekcionistickým nástrojem, ale také na skutečnost, že jsou pro ni rovněž důležitým fiskálním zdrojem. Těchto 300 miliard korun je vytaženo z kapes občanů zemí Evropské unie, zdražuje celou škálu dovážených výrobků a je využíváno k dalšímu zdražování potravin skrze intervenční nákupy.

Vztah EU k malým nezávislým jurisdikcím

Projekt rozšiřování Evropské unie je českému čtenáři dostatečně známý. Cenou za přístup na evropský trh je rozsáhlý systém nařízení a směrnic určujících parametry výrobních procesů, daní, podmínek prodeje, ochrany zaměstnanců atd. V důsledku protekcionismu evropského bloku vůči vnějšku bylo hlavním argumentem proti odmítnutí vstupu varování, abychom se nestali „izolovaným ostrůvkem“.

Zvláštní obchodní vazby má EU vůči malým evropským nezávislým jurisdikcím, které neusilují o členství v EU. Vztah EU k těmto zemím je poznamenán zřetelnou nevyvážeností. Zatímco EU jejich trh nepotřebuje, ony trh EU potřebují. Většinu z nich EU proto dokázala výměnou za jejich přístup na evropský trh přimět k přijetí velké části evropské regulační legislativy, některé dokonce k přímým finančním platbám ve prospěch EU.

EU si tak díky své velikosti může v obchodních jednáních s evropskými nečleny EU diktovat podmínky, které se téměř blíží závazkům, které by plynuly z přímého členství. „Když zastupujeme zemi se 4,5 milionu obyvatel a proti vám stojí EU, v níž žije stokrát víc lidí, nemáte na výběr. Nezbyvá než podmínky přijmout,“ uvedl poslanec norského parlamentu Inge Loenning v reakci na to, že Norsko, země, která není členem EU, musí platit členským zemím EU do roku 2009 ročně 210 milionů euro za to, že její firmy mají bezcelní přístup na trh EU. Obdobně se vyjádřil premiér Islandu Halldór Ásgrímsson, který doslova uvedl, že „politika EU vůči severským zemím připomíná neokolonialismus.“ EU po Islandu žádá nejen to, aby dodržoval normy výroby zboží určeného pro evropský trh a odváděl přímé platby do strukturálních fondů EU, ale požaduje pro Islandy také zvlášť citlivé omezení rybolovných práv Islandu v Severním moři ve prospěch rybolovných práv EU. S Andorrou, Monakem, Lichtenštejnskem a Švýcarskem zas EU vyjednala dohodu, podle které tyto bankovní země musejí výměnou za volný obchod s EU zavést daň z úroků ve výši 35 procent a výnos odvádět Evropské unii.

Může volný obchod zvítězit?

Je Evropa odsouzena k modelu velkého regulovaného bloku, k protekcionismu před vnější konkurencí a k vysokému daňovému zatížení? Zůstane alternativní liberální model pro Evropu – volný obchod – jen snem liberálních teoretiků?

Grossraumwirtschaft byl a „jednotný trh“ a „evropský sociální model“ jsou silné myšlenky. Volný obchod a konkurence právních řádů ovšem zůstávají silnými protivníky. Současná defenzíva idejí volného obchodu a konkurence právních řádů nemusí být konečným osudem Evropy.

Ve vývoji poválečné Evropy zvítězil podpisem Římských smluv v r. 1957 evropský hospodářský prostor založený na regulaci nad svobodomyšlným Evropským společenstvím volného obchodu (EFTA). Od podpisu Římských smluv Velkou Británií je EFTA spolkem několika malých zemí, které samy o sobě neposkytují velké plody ze sdílení komparativních výhod.

I když se dnes EFTA jeví jako málo významná skupina, evropským liberálům poskytuje světlo naděje. Ztratí-li

Evropská unie kvůli přílišné regulaci svoji atraktivnost spočívající zejména ve společném trhu, může EFTA povstat jako fénix z popela a nabídnout volný trh bez regulace jako alternativu k přeregulované EU. Katalyzátorem se může stát další průlom v evropské regulaci, evropská ústavní smlouva, která opět rozšiřuje regulační pravomoci EU. Jak napsal nedávno britský týdeník The Economist, „země, které odmítnou novou evropskou ústavu, budou mít právo zůstat v EU. Mohou ale také vyjednat nový typ spolupráce. Pak mohou Švýcarsko a Norsko posloužit jako model pro takovou novou spolupráci.“

Autor je výkonným ředitelem Centra pro ekonomiku a politiku.

PETR FIALA, MARKÉTA PITROVÁ

EVROPSKÁ UNIE

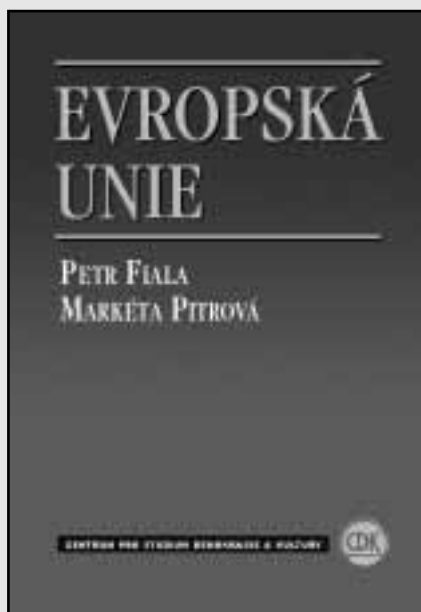
Pevná vazba, formát B 5, 744 stran
Doporučená cena 650 Kč

DOTISK ÚSPĚŠNÉ PUBLIKACE!

Objednávky: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK),
Venhudova 17, 614 00 Brno,
tel./fax: 545 213 862,
e-mail: cdk@cdkbrno.cz

Při objednávce přes
naši internetovou stránku
www.cdk.cz sleva 15%,
pro předplatitele

Revue Politika sleva 25%.
Balné a poštovné
v České republice neúčtujeme.

I. VÝVOJ EVROPSKÉ INTEGRACE

- Idea evropského sjednocení
- Počátky evropské integrace
- Evropská společenství
- Krize Společenství a její překonání
- Od Evropského společenství k EU
- Rozvoj a rozšíření Evropské unie

II. INSTITUCE EVROPSKÉ UNIE

- Evropská rada
- Rada Evropské unie
- Komise
- Evropský parlament
- Poradní orgány Evropské unie
- Účetní dvůr
- Evropský soudní dvůr

III. OBLASTI PŮSOBNÍ EU

- Jednotný trh
- Hospodářská a měnová unie
- Společná zahraniční a bezpečnostní politika
- Spolupráce v oblasti vnitra, justice a policie
- Financování politik a rozpočet
- Současné reformy Evropské unie

Kniha přináší komplexní pohled na Evropskou unii, který je svou šíří a vyvážeností ojedinělý nejenom v českém prostředí. Autoři – renomovaní badatelé v oblasti evropské politiky – seznamují čtenáře s historií evropského integračního procesu, s vývojem, současnou podobou a funkcemi jednotlivých evropských institucí a s tím, ve kterých oblastech (politikách) a jakým způsobem Evropská unie působí. Publikace je zdařilou kombinací teoretických přístupů, politologické analýzy a velkého množství dat a informací, které ve svém celku umožňují získat důkladnou znalost o Evropské unii, vytvořit si představu o tom, jak a proč se vytvářela, jaká je její dnešní podoba a porozumět jejímu fungování. Srozumitelně napsaný a přehledně členěný text představuje důkladného průvodce problematikou Evropské unie. Kniha tak může být využita nejenom odborníky, vysokoškolskými studenty a dalšími lidmi zabývajícími se z různých hledisek evropskou integrací, ale také širší veřejností, která má zájem získat co nejvíce kvalifikovaných informací o Evropské unii.

Liberalizace světového obchodu je příležitostí pro všechny

ROZHOVOR S HYNKEM FAJMONEM, POSLANCEM EVROPSKÉHO PARLAMENTU ZA ODS

Úvahy o liberalizaci mezinárodního obchodu souvisejí v nejobecnější rovině s jistým dilematem: na jedné straně stojí nárůst efektivity využívání světových zdrojů v důsledku uvolnění pohybu ekonomických sil, na straně druhé ztráta účinnosti mechanismů politické kontroly nad ekonomickými silami a potažmo omezení možnosti národního státu zajistit sledování vytyčených sociálních a politických cílů. Jaký je Váš názor na tento problém?

Obecně jsem stoupencem myšlenky volného obchodu. Adam Smith přesvědčivě doložil, že volný obchod je prospěšný pro všechny zúčastněné a vývoj světového obchodu v následujících staletích jeho analýzu potvrdil.

Je nárůst efektivity ve využívání zdrojů, ekonomický růst a růst životní úrovně dostatečným argumentem pro snahu o maximální liberalizaci světové ekonomiky (respektive světového obchodu)?

Ano. Je to oprávněný argument. Myslím, že je ale třeba zdůraznit i přínos liberalizace pro rozvoj tzv. třetího světa. Jsem přesvědčen o tom, že liberalizace obchodu dává příležitost k důstojnějšímu životu i dosud velmi chudým lidem v zaostalých částech světa.

Neměl by si tedy stát uchovat za každých okolností schopnost ovlivňovat své hospodářství?

Státy si zachovávají schopnosti ovlivňovat své hospodářství i při systému volného obchodu. O kvalitě života nerozhoduje jen volný obchod, ale také kvalita institucí, infrastruktury, vzdělání a další faktory, které jsou v kompetenci národních vlád.

Považujete liberalizaci světového obchodu (globalizaci) za hru, v níž může každý získat, nebo spíše za další arénu, v níž se odehrává boj národních států a některé vítězí, jiné prohrávají?

Liberalizaci světového obchodu považuji za hru, ve které může získat každý a opět odkazuji na Adama Smithe.

Světová obchodní organizace (WTO) je obvykle prezentována jako platforma pro management světového obchodu, v jejímž rámci země jednají o jeho vhodných a férových pravidlech. Velká část odborné i laické veřejnosti však WTO vidí spíše jako nástroj ekonomicky a politicky nejsilnějších zemí světa k vynucení takových podmínek, které jim a jejich rezidentům vyhovují. Jak v této souvislosti vidíte WTO?

Přes všechny problémy a občasná nedohody považuji činnost WTO i její předchůdkyně GATT za velmi prospěšnou. WTO chápu jako instituci určenou k dosahování konsensu o postupné liberalizaci světového obchodu. Nesouhlasím s názorem, že bohaté státy mohou prosadit uvnitř WTO svou vůli na úkor chudých. V poslední době se naopak ukazuje, že chudší státy jsou schopné velmi účinně bránit své zájmy.

Není pochyb, že v rámci mnohostranných obchodních jednání hájí jednotlivé národní státy své vlastní zájmy. V moderní době je však stále obtížnější zjistit, co je takovým zájmem. V zemědělství je alokováno cca 5% pracovní síly Evropské unie. Je skutečně nejdůležitějším zájmem EU v kontextu liberalizace mezinárodního obchodu udržet velice specifickou a protekcionistickou zemědělskou politiku?

Dle mého názoru je společná zemědělská politika EU v současné podobě neudržitelná nejen z dlouhodobého hlediska (patnáct a více let), ale také z hlediska střednědobého (pět a více let). Je to dáno jednak samotným rozšířením EU o Bulharsko, Rumunsko a perspektivně i o Chorvatsko, Turecko a další státy jihovýchodní Evropy, ale také snižující se ochotou občanů EU tento systém financovat. Zájmem EU v této oblasti tedy dle mého soudu musí být postupná řízená liberalizace obchodu i v zemědělských komoditách.

Vzhledem k důrazu na problém zemědělství ze strany EU při mnohostranných jednáních se však nabízí otázka: funguje zájmová artikulace a zprostředkování zájmů korektně? Je vůbec možné vyjádřit zájem občanů tak, aby tento nebyl partikulárním zájmem jen části z nich?

Zájmová artikulace v EU bezesporu probíhá, ale stejně jako v jiných arénách i zde je možné pozorovat problém zájmové asymetrie (t.j. stavu, kdy silně motivovaná menšina často prosadí své požadavky proti zájmu slabě motivované většiny). Neexistuje jednoduché řešení tohoto problému. Každopádně však platí, že ten kdo své zájmy hájí, má větší šanci je obhájit než ten, kdo na hájení svých zájmů od počátku rezignuje. A tím mám na mysli mimo jiné i neúčast ve volbách.

V poslední době je velice diskutován spor Airbus vs. Boeing. V globalizované ekonomice je často velmi problematické spojovat úspěch konkrétní firmy s pozitivními dopady na blahobyt obyvatel určité země či regionu. Je tedy skutečně zájmem občanů na evropském kontinentu podporovat určitou firmu s takovou razancí?

Spor EU a USA okolo soupeření Boeingu s Airbusem se mi zdá být přeceňován. Každopádně se nejedná o spor, který by měl eskalovat do jakékoliv „obchodní války“. Je to spor složitý z toho důvodu, že k oběma firmám v minulosti různými cestami putovaly rozsáhlé veřejné podpory. Doufám ale, že se novému eurokomisaři Mandelsonovi a jeho americkému protějšku Zoelickovi podaří dosáhnout přijatelného kompromisu.

Deváté kolo mnohostranných obchodních jednání WTO je nazváno „Rozvojová agenda z Dauhá“. Klíčová ministerská konference v Cancúnu v roce 2003 skončila neúspěchem. Lze říct, že se EU zdráhá podstoupit zásadní reformu společné zemědělské politiky, ale i USA inklinují k protekcionistickému přístupu v agrárním sektoru. Rozvojové země za této situace naopak nehodlají pokročit v jednáních o oblastech zájmu rozvinutých ekonomik. Jaký je Váš názor na tento konflikt a na tuto patovou situaci?

Konflikt okolo agendy z Dauhá má zásadní význam, protože se poprvé mimo Evropu a Ameriku zformoval silný blok států, které tlačí kupředu liberalizaci světového obchodu. To je nová situace, která je velkou výzvou jak pro EU, tak také pro USA. Méně rozvinuté státy pochopily, že liberalizace je cestou k jejich hospodářskému rozvoji. Domnívám se, že EU i USA by tomuto volání měly vyjít vstříc a výměnou žádat na těchto státech větší ochranu svých investic a duševního vlastnictví. Pochopitelně ale musí nakonec dojít ke kompromisu. Takže celkově vzato je konflikt špatný, protože se věci neposunují kupředu. Potřebujeme dosáhnout dobré dohody. Doufám, že se to při dalších jednáních podaří.

Myslím „Sever“ tzv. rozvojové téma opravdu vážně? Mnohým musí připadat že vyspělé země liberalizují jen ty oblasti, kde mají komparativní výhody, a naopak zavádějí výjimky či obcházejí pravidla v těch oblastech, kde komparativní výhody nemají.

Myslím si, že to tak není. Celkově vzato se v posledních dvaceti letech světový obchod obrovsky liberalizoval a v důsledku toho vzrostl. Prospěch z toho měli producenti i spotřebitelé jak v bohatých, tak také v chudých státech. Podívejte se například na Čínu. Její mohutný rozvoj je primárně spojen právě s rozšiřujícími se možnostmi exportu tamního zboží.

Lze se setkat s názorem, že neochota liberalizovat tzv. citlivé oblasti je nemorální. Znemožňuje participovat na výhodách světové ekonomiky oběma stranám současně a znesnadňuje rozvojovým zemím využívat jejich komparativních výhod. Mají (mít) tyto otázky etický rozměr?

Myslím si, že na tomto argumentu je mnoho pravdy. Světový obchod má i svou etickou dimenzi, protože se dotýká představ lidí o tom, co je dobré a co naopak špatné. Na jedné straně tak můžeme vidět pěstitele cukrové třtiny na Jamajce, který nepobírá žádné dotace a jemuž je bráněno produkovat levnou třtinu, pro kterou má

ideální přírodní podmínky, a na druhé straně máte silně dotovaného pěstitele cukrové řepy například i ve velmi chladném Finsku. I takové jsou paradoxy společné zemědělské politiky EU.

V rámci ekonomického liberalismu je doporučenou strategií ekonomik v globalizovaném světovém ekonomickém prostředí sledování aktuálních trendů, vyhodnocování přesunů komparativních výhod a zejména reakce na tyto změny. Reakce vyžaduje mobilní výrobní faktory (zejména mobilní pracovní sílu), restrukturalizaci, rekvalifikaci a přesuny zdrojů z ustupujících do nastupujících odvětví. Pokud bychom přijali tuto perspektivu, je Evropa takových reakcí schopna? Je schopna iniciativního přístupu, nebo lze předpokládat hájení současných pozic?

Na tuto otázku nelze odpovědět generalizujícím způsobem. Evropská politická elita je rozdělena na dvě části. Jedna se domnívá, že vymoženosti státu blahobytu je třeba hájit za každou cenu co nejdéle i proti zájmům těch,

kteří stojí mimo EU. Druhá je naopak přesvědčena o tom, že EU se musí liberalizovat a reformovat. O tom, kterým směrem se EU vydá, rozhodnou v poslední instanci voliči. V posledních evropských volbách zvítězily politické síly, které se hlásí spíše k druhému postoji, a nová Evropská komise se zdá být tomuto trendu také nakloněna.

Tzv. čtyři svobody jsou často považovány za základ EU. Pokud by tomu tak bylo, byla by EU realizací všeho, v co WTO doufá. EU by byla premiantem v rámci úsilí o liberalizaci ekonomických sil. Jak je možné, že je mnohými dnes považována spíše za brzdu těchto snah?

Je tomu tak z toho důvodu, že se EU v minulosti často chovala jako „pevnost Evropa“, která se liberalizuje jen uvnitř, ale navenek staví hradby. Tomu bude doufám nyní konec.

Rozhovor vedl Oldřich Krpec

Výroba letadel vyvolala obchodní spor mezi EU a USA (foto ČTK)

Světový obchod a evropské hodnoty

ROZHOVOR S HANS-GERTEM POETTERINGEM, PŘEDSEDOU FRAKCE EPP-ED V EVROPSKÉM PARLAMENTU

Jaký je postoj Evropské lidové strany-Evropských demokratů (EPP-ED) k procesu liberalizace světového obchodu? Podporuje jej EPP-ED bezvýhradně?

Cíl frakce EPP-ED v této oblasti je založen na myšlence svobodného a férového obchodu s jasně definovanými pravidly. Ten zahrnuje i preferenční systém pro rozvojové země s cílem pomoci rozvinout jejich ekonomiky. Zároveň jsme ale přesvědčeni o tom, že je potřeba chránit evropskou identitu v určitých oblastech (např. v audiovizuálním sektoru a ve zdravotnictví). Proto budeme usilovat o to, aby se o těchto otázkách v rámci Světové obchodní organizace (WTO) vůbec nediskutovalo.

Postoj EPP-ED k současnému kolu jednání WTO je naznačen v jejích prioritách do roku 2009. Je však EPP-ED opravdu schopna dosáhnout transformace těchto jednání do podoby „skutečného rozvojového kola“? Je možné zahrnout rozvojové země do světového obchodu, aniž by vůči nim byla uplatňována silná preferenční opatření?

Samozřejmě, že cílem preferenčních opatření vůči rozvojovým zemím je dosáhnout jejich ekonomického rozvoje a pak tato opatření zrušit. V současnosti ale preference představují významný nástroj Evropské unie, který napomáhá těmto zemím získat přístup na trh EU. Nicméně je třeba připomenout, že ústupky jsou nezbytné na všech stranách a že obchodní bariéry mezi rozvojovými zeměmi jsou také překážkami pro trvale udržitelný rozvoj.

Jedním z našich cílů v průběhu tohoto volebního období bude definování strategických kroků EU v oblasti vnější obchodní politiky, zvláště pak poté, co zkrachovala jednání v Cancúnu. Musíme zanalyzovat, jak má být současný systém reformován, a podrobně diskutovat budoucnost rozvojové a vnější obchodní politiky EU s cílem vytvořit podmínky pro úspěšné dokončení rozvojového kola z Dauhá. EPP-ED bude podporovat multilaterální

přístup k politice světového obchodu a v žádném případě se neuchýlí k bilaterálním jednáním.

Zdá se, že současné kolo jednání je primárně ovlivněno sporem EU a USA. Patrné je to zvláště v oblasti zemědělství. Jaké jsou důvody pro zvláštní ochranu agrárního sektoru v kontextu světového obchodu? Může být obchod zcela „férový“?

EU odpověděla reformou společné zemědělské politiky zohledňující požadavky WTO. Týká se to především úpravy zemědělských podpor. Pokud všechny strany budou stejně flexibilní, budou jednání nepochybně úspěšná.

Jsme proti jakýmkoliv opatřením, která narušují svobodnou soutěž, ale jsme pro nezávislé podpory, které zaručí přežití evropského modelu multifunkčního zemědělství a zajistí účinnou ochranu životního prostředí a zvířat. Bez takových podpor by evropské zemědělství zaniklo.

Svobodný a férový obchod znamená, že chceme dosáhnout maximální svobody obchodu, aniž bychom ohrozili evropské hodnoty: trvale udržitelný rozvoj, ochranu našich zdrojů a šanci rozvojových zemí podílet se na vývoji světového obchodu.

EPP-ED navrhuje do rámce WTO zavést instituci parlamentního shromáždění. Může podle Vás toto opatření zajistit lepší demokratickou kontrolu organizace?

Myšlenka parlamentního shromáždění vznikla z iniciativy členů frakce EPP-ED a zástupců Kongresu USA v Seattlu v roce 1999. Shromážděním chceme zajistit zvýšenou parlamentní kontrolu WTO a posílit transparentnost této organizace. Je to jediná cesta, jak kontrolovat WTO. Shromáždění navíc může přispět k formulování názoru veřejnosti k otázkám globalizace a jednání v rámci WTO.

Rozhovor vedl Ondřej Krutílek

EPP-ED a světový obchod

POSTOJ EPP-ED K LIBERALIZACI SVĚTOVÉHO OBCHODU

Poslanecký klub Evropské lidové strany-Evropských demokratů (EPP-ED) usiluje o co nejdokonalejší liberalizaci jednotného vnitřního trhu Evropské unie. V předchozích letech hrál hlavní roli v odporu proti návrhům Komise i evropských socialistů, které mohly podkopat dosažené úspěchy v liberalizaci hospodářství Evropy. Co se týče vnějšího trhu a světového obchodu vůbec, zaujímá EPP-ED postavení, které odpovídá významné roli mezinárodního obchodu pro Evropu. Obchodní politika klubu EPP-ED vychází z koncepce volného a spravedlivého systému světového obchodu s jasnými pravidly, jež lze na základě nestranného systému pro urovnání sporu uplatnit vůči každému členu.

Hlavním cílem je prosazení globálního volného obchodu. EPP-ED udržuje permanentní tlak na odstranění zbývajících celních i necelních překážek globálního obchodu. Europoslanec Konrad Schwaiger (CDU, Německo) v prosinci 2000 připravil zprávu o přístupu EU k novému kolu vyjednávání Světové obchodní organizace (WTO). Tato zpráva obhajovala co nejširší vyjednávací agendu včetně oblasti zemědělství, audiovizuálních služeb, veřejných zakázek a e-commerce. Od krachu jednání WTO v Cancúnu v září 2003 EPP-ED podporuje brzké znovuzahájení vyjednávání o světovém obchodu.

Členské státy WTO by měly vedle jednání o zlepšení přístupu průmyslového zboží na trh a jednání o rozsáh-

Předseda frakce EPP-ED v Evropském parlamentu Hans-Gert Poettering

lém snížení celních tarifů jako předpokladu pro další hospodářský růst zahájit také formální jednání o tzv. singapurských tématech – ochraně investic, pravidlech hospodářské soutěže, usnadnění obchodu a transparentnosti při zadávání veřejných zakázek. Minimální standardy a transparentnost jsou podstatnými předpoklady pro to, aby nové kolo jednání mohlo skutečně přinést očekávaný hospodářský úspěch. Širšího přístupu na trh má být dosaženo také v oblasti služeb a do oblastí regulovaných WTO mají být zahrnuty další oblasti jako telekomunikace, finanční služby, doprava a služby v oblasti životního prostředí. Zároveň se klub EPP-ED vyslovuje proti jednání v tzv. citlivých oblastech, jako jsou zdravotnictví, výchova či audiovizuální sektor, aby bylo možné zohlednit zvláštnosti těchto služeb při liberalizaci světového obchodu.

V oblasti obchodu se zemědělskými výrobky klub považuje za nutné předpoklady pro úspěšné jednání závěry učiněné v roce 2003 o změně struktury zemědělské podpory. Změní se způsob jejího poskytování a podpora, která byla dříve vázaná na výrobu, bude nyní poskytována plošně s přihlédnutím na dlouholeté požadavky jiných členů WTO. (V budoucnu se očekává podstatně menší narušení světového trhu vnitřními politikami EU také v oblasti vývozních dotací.)

Skutečného začlenění rozvojových zemí do světového obchodu a potažmo i jejich dlouhodobého hospodářského růstu lze dosáhnout pouze v rámci otevřeného multilaterálního obchodního systému. Klub EPP-ED proto vyzývá také ostatní členské státy WTO, aby následovaly příkladu EU a umožnily přístup na své trhy nejméně rozvinutým zemím bez jakýchkoli cel a kvót.

Klub EPP-ED patří ke spoluiniciátorům Parlamentního shromáždění WTO. Smyslem této iniciativy, zahájené již v roce 1999 v Seattlu, je docílit větší průhlednosti a otevřenosti WTO prostřednictvím zesílené kontroly a vhodným způsobem zahrnout do jednání i obavy z globalizace a s ní související odůvodněné zájmy. Společně s Meziparlamentní unií uspořádal Evropský parlament jak v roce 2001 v Dauhá, tak také opět v roce 2003 v Cancúnu Parlamentní shromáždění, které mělo k jednání kritické připomínky a předložilo návrhy na odstraňování bariér.

EPP-ED se podařilo dosáhnout v červenci roku 2004 vytvoření nového výboru Evropského parlamentu zaměřeného na mezinárodní obchod – výbor „INTA“. Z českých poslanců v něm jako náhradník zasedá Ivo Strejček (ODS). Z 65 členů a náhradníků jich je 24 z klubu EPP-ED.

Plány klubu EPP-ED v současném volebním období

Ve volebním období 2004–2009 se klub EPP-ED bude zabývat strategickou orientací EU v obchodní politice se záměrem nalézt odpovědi na čtyři podstatné otázky přednesené na ztroskotaném jednání WTO v Cancúnu.

1. Jak dalece potřebuje stávající systém WTO reformu, zejména pokud jde o pravidla vyjednávání?
2. Jaký prostor existuje uvnitř WTO pro uzavření multilaterálních doplňujících dohod o liberalizaci obchodu v dalších oblastech, k nimž se nemusí připojit všichni členové WTO a které však i přesto zůstanou zastřešeny WTO?
3. Jak se musí orientovat obchodní politika a rozvojová politika EU, aby vznikly předpoklady pro úspěšné ukončení kola jednání z Dauhá?
4. Jak lze dále posílit roli Evropského parlamentu v obchodní politice, aby oprávněné žádosti občanů získaly hlas a váhu?

Klub EPP-ED jasně stanovil, že dosavadní multilaterální přístup v obchodní politice nemůže být v žádném případě nahrazen bilaterálními dohodami. Pouze multilaterální dohody prosazované na základě systému pravidel mohou bránit rovné příležitosti všech zúčastněných, dosáhnout širokého přijetí a zajistit vysokou účinnost WTO.

EPP-ED se bude snažit nepustit ze zřetele ani význam mezinárodního obchodu pro boj s globální chudobou. Podle svých priorit na roky 2004–2009 bude klub podporovat zásady jednání stanovené na konferenci ministrů WTO v Dauhá v listopadu 2001. V centru nadcházejících obchodních jednání by měla být snaha integrovat ustavující se ekonomiky a nejméně rozvinuté země do globální ekonomiky, přičemž globální obchod musí být spravedlivý. Proto je třeba dalšího odstraňování obchodních bariér a vytváření globálně liberalizovaného obchodního trhu. Zároveň je přitom nezbytné, aby všichni partneři WTO aplikovali předpisy a normy podobným způsobem a aby byla rozhodnutí účinně plněna. Termín „spravedlivý“ navíc označuje, že budou brány v potaz specifické problémy méně rozvinutých zemí. Impuls nového kola jednání lze také využít k prosazení soustavy politik, které mají pomoci nejchudším zemím překlenout mezery v hospodářské, technologické a digitální oblasti, jimž nyní čelí. Nové politiky by měly napomoci zajistit, aby tyto země měly přiměřený přístup k nejvíce potřebným lékům.

Kroky, které bude EPP-ED podporovat

Konkrétní kroky prosazované EPP-ED vycházejí z teze, že z praktického hlediska se vnější obchod Evropské unie pohybuje v rámci dvojí politiky.

1. První se týká přímých mezinárodních jednání na multilaterální i bilaterální úrovni, kterých se účastní jak individuální partneři, tak regionální sdružení. S tím souvisí také neustálé sledování plnění vzájemných závazků, které může vést ke stížnostem s využitím dohodnutých postupů. (V případě WTO jde o tzv. panely.)
2. Druhá se týká jednostranných obranných mechanismů, kterými se EU snaží překonat nebo kompenzovat negativní důsledky, které mají pro evropské podniky nekalé obchodní praktiky, nedůslednost a nerespektování mezinárodních závazků našich obchodních partnerů (zahraničních vlád) nebo obchodníků (zahraničních firem).

Klub EPP-ED proto bude v Evropském parlamentu podporovat:

- přijetí všech zemí, které dosud nejsou členy, do WTO, pokud se zaváží dodržovat společná pravidla tak, aby vznikla úplná celosvětová organizace;
- činnost současného kola rozhovorů WTO dohodnutého na konferenci v Dauhá v listopadu 2001 s programem zahrnujícím množství témat, k nimž mimo jiné patří:
  1. speciální a diferencovaný přístup k rozvojovým zemím, zaměřený zvláště na země, které se rozvíjejí nejpomaleji (rozvinuté země by měly poskytovat rozvojovým zemím technickou podporu pro budování kapacit a zlepšování obchodních struktur);
  2. průkopnický postoj EU a ostatních rozvinutých zemí k otázce přístupu chudých zemí k lékům;
  3. lepší přístup zemědělských produktů z rozvojových zemí na trhy a snížení cel a kvantitativních omezení, přičemž je nutné brát ohled i na ty aspekty zemědělského sektoru, které nesouvisejí s obchodem, a na podporu nenarušující obchod;
  4. výrazné snížení nejvyšších cel a snížení cel ve všech sektorech;
  5. vyjasnění toho, jak WTO chápe „princip preventivní akce“, např. přijetím formulace vzešlé z Konference o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiro;

6. zpřísnění předpisů vyplývajících z dohody TRIPS (Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví) a plné uplatnění jejích zásad všemi signatáři;
  7. strategie „nulových koncesí“ Evropské komise ve zdravotnictví, vzdělávání a v audiovizuální oblasti v rámci jednání o GATS (Všeobecná dohoda o poskytování služeb);
  8. formální zahájení jednání o multilaterálních dohodách o hospodářské soutěži, investicích, podpoře obchodu, veřejných zakázkách a jiných otázkách;
  9. důslednější dodržování pravidel pro používání obranných obchodních mechanismů;
  10. začlenění otázky pracovních norem do kontextu WTO, např. prostřednictvím určitého meziinstitucionálního výboru WTO a Mezinárodní organizace práce;
  11. zřízení stálého panelu pro řešení sporů;
- vytvoření Parlamentního shromáždění WTO, aby se napravil současný demokratický deficit organizace a umožnila její řádná parlamentní kontrola;
  - upřednostňování multilateralismu (před bilateralismem a regionalismem) jako konečného cíle, kterého by mělo světové společenství dosáhnout, pokud to bude možné;
  - soustavnou reformu systému světového obchodu v zájmu slušného obchodování, demokracie, udržitelného rozvoje a boje proti chudobě;
  - proaktivní politiku EU podporující vytváření regionálních zón volného obchodu a spolupráci v ostatních oblastech včetně politické spolupráce a rozvoje, jmenovitě se sousedními zeměmi a regiony (například s neevropskými středomořskými zeměmi v rámci tzv. barcelonského procesu), s historickými zámořskými partnery (například se zeměmi AKP) a jinými podobně smýšlejícími organizacemi (například Mercosur);
  - přijetí zásady dočasné jednostrannosti ve vztazích s rozvojovými zeměmi, pokud by mohla napomoci udržitelnému rozvoji partnerů;
  - unilaterální akce EU ve prospěch nejméně rozvinutých zemí jako např. iniciativa „Všechno kromě zbraní“, jejímž cílem je rozšířit přístup nejchudších států na trhy EU odstraněním veškerých cel a kvót pro všechny jejich výrobky.